

Disposisjon for foredraget: Fra de gamle setermeieria til Frya

Av Asbjørn Ringen

Meieriindustri i historisk perspektiv: Bearbeide råstoffet melk til næringsmidler som kan oppbevares, fraktes og som gir forskjellige smaksopplevelser.

- Melk som kommer ut av kua er næringsrik og velsmakende. Men lite egnet for oppbevaring fra sommer til vinter og frakt fra setra til bygda.
- Til alle tider har melk blitt foredlet til smør og ost.

--

Overgangen til industri

- Det kongelige selskab for Norges Vel stiftet i 1809. Importerte sveitsere, bidro både i råvarerproduksjon og bearbeidelse. I 1847 hentet Selskapet 30 – 40 sveitsiske meierfolk til Norge
- De første meieriene omtrent på samme tid.
- Casper Hiestand. Norges første samvirkemeieri i Rausjødalen i Tolga i 1856. Vingrom og Brøttum i 1861 – smør og kvitost til Oslo-markedet, retur skummet melk.
- Gudbrandsdalsosten 1863 – Anne Haav. Mysost, ikke ost.
- Her er utgangspunktet for veksten i meieriindustrien i Gudbrandsdalen. Lenge små enheter, enkeltsetre. Store Tann setermeieri i Ringebu i 1889 det første noe større

setermeieri som produserte Gudbrandsdalsost. Edamer og Roquefort-forsøk.

- Et stort antall seter- og bygdemeierier. 20 bare i Gausdal. De fleste produserte hvitost, smør og noe Gudbrandsdalsost.

--

- Den store bølgen av større meierier kom i årene etter århundreskiftet. Det første mer industrielle meieri i distriktet var Lillehammer Meieri i 1878. Markedsdrevet og råvaredrevet. Hvitosttyper, smør og konsummelk. Det neste var Øyer meieri i 1898, ombygd til brunostproduksjon i 1909.
- Det første store meieriet som var bygd for brunostproduksjonen var Fåvang i 1912. Kom i tur og orden, Lesja og Lom & Skjåk i 1923 og sist Vågå i 1935. Erstattet mindre grendemeierier. Minst ett i hver kommune, bortsett fra Lom & Skjåk.

--

- Skjedde lite struktur-endringer fram til 1980-årene. Teknologisk utvikling, økt melkeproduksjon.
- Markedssamarbeid, standardisering, kvoteregulering, prissamarbeid gjennom Gudbrandsdal ysteriforening.

--

- 1911: AS Gudbrandsdalsens Caseinfabrikk med danske eiere.

Råvaren kjuke/kasein – ostestoffet fra mysosten - ble tørket og solgt videre i hovedsak til Tyskland som råstoff for kunsthorn. Galalith (gala=melk, lithos=stein). Kammer og kleshengere, senere utkonkurrert av plasten.

Stor tilgang på kasein, biprodukt.

Ble i 1936 overtatt av samvirket.

Bytteavtale rett etter krigen åpnet for økt salg i Tyskland og import av de første Volkswagenen til Norge.

1990: Kaseintørkingen ble flyttet til et nybygd meieribygge i Tolga. Stor og vellykket omstilling på Tretten, grøt og andre produkter.

--

- Felleskjerningen 1952, Fåvang, flyttet til Tretten i 1955.

--

Vegen fram til Frya.

- Den nye strukturdebatten kom for fullt i 1960-årene. Lite skjedde i Gudbrandsdalen.

1950: 468 – 14

1980: 178 – 11(Øyer-Tretten-Lillehammer og Ringebu-Fåvang)

Hvorfor så sakte her? Levde bra på Gudbrandsdalsosten. Lokalpatriotisme.

Startet et trykk både lokalt og sentralt:

Komite 1963: Foreslo reduksjon på sikt til fem anlegg i Gudbrandsdalen.

Samtidig trykk fra sentralt hold. Opp til de lokale meieriselskapene.

- Startet et visst samarbeid om konsummelk.

Flaskemelk: Vinstra først ute i 1960. Begynte året etter å tappe for Otta.

Engangsemballasje: Otta trekantkartonger i 1963. Plastposer. Etterhvert bedre emballasje.

1968: Forslag om å samle konsummelkleveransen på Fron og Lillehammer.

Otta, det minste ysteriet i dalen satte seg på bakbeina.

Fron og Vinstra kom i gang – og Fron og Otta delte norddalen.

Parallelt, mindre brunostetterspørse, melkeunderskudd i Oslo-området, supplering.

--

- Harde tak på slutten av 1970-tallet.

Utredninger lokalt, regionalt og nasjonalt. Pekte på fordeler med større enheter.

Ringebu/Fåvang: 1972

Fron: Strittet i mot sammenslutning med Vinstra.

Ettervirkninger etter kommunesammenslåing. Investerte 10 mill. kroner som de hadde glede av i 10 år.

Otta/Heidal: Kommunepatriotisme.

--

- Parallell endring i de overordnede strukturer. Fra enkeltsselskaper med en viss sentral samordning til konsern.

Distriktsmeieriene hadde trang fødsel. Østlandet strittet i mot.

Østlandsmeieriet i 1985. Beinhard kamp.

De enkelte selskapene kunne velge om de ville være med. Ikke reelt valg for de mindre.

Beslutningsprosessen flyttet fra de enkelte meieriselskap til Østlandsmeieriet.

- Parallelt: Markedsorientering av hele meierisamvirket.

Mer fokus på forbrukeren, nye produkter. Yoghurt, cottage cheese

Frykt for konkurranse fra utlandet

Underskudd på konsummelk i Oslo-området.

Overskudd i Gudbrandsdalen pga mindre brunostetterspørsel.

Det dannet grunnlaget for Frya.

- Konsumanlegg for hele dalen
- Flytting av produksjon fra Oslo
- Lokalisering Frya.

- I første omgang kom Ringebu, Fron, Vinstra og Otta med. Lite bølger.
- Bølger ble det i Gausdal:

Største melkeproduksjonsbygda: 18 mill. tonn i 1978, 2 mill. på Otta.

Suppleringsmeieri i 1973.

Likevel kjempet gausdølene hardt mot å bli innlemmet i Frya. Hard strid, mye vondt blod.

Prøvde å melde seg ut av Østlandsmeieriet. Fellesmeieriet ville ikke ha dem med.

Ikke god prosess, TINE beklaget dette.

Gausdal nedlagt i 1995.

Dannet noe av forutsetningen for Gausdalsmeieriet, nå Q-meieriet.

--

Oppsummering:

I dag er TINE et konsern, med 31 produksjonsanlegg.

Gudbrandsdalen har 4 TINE-anlegg. Tretten, Frya, Dovre, Lom & Skjåk.

500 mill investert på Frya de siste par årene. Henter melk også fra Trøndelag, Valdres og Hallingdal.

Valdres og Hallingdal har ingen, Østerdalen har bare Trysil.

300 arbeidsplasser, flere enn noen gang.

Gode fagfolk, gode tillitsvalgte og gode melkeprodusenter.

Langt sprang fra seter- og grendemeierier til dagens høyteknologiske meieriindustri.

Parallelt til samfunnsutviklingen.